

BERCH, ANDERS
FJELLSTRÖM, CARL P.

**Tankar om upodlings möjlighet i
Lappmarkerne, med den vidtberömda
juridiska facultetens samtycke under
[...] Anders Berchs [...] inseende den 31.
maji 1760. för midd. uti större Carolinska
lärohuset**

I Upsala. [s.n.]
1760

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

BERCH, ANDERS

Tänkar om upodlings
möjlighet i Lappmarkerna
Ex. A

Sv. saml.

Ekon.

Lantbr.

(Bn.)

1700-1829

Ek A

nr: 728.

Ekon
Landtbl.

(Br)

1700-1829

M. G. H.
TANKAR
OM
UPODLINGS
MÖJELIGHET

LAPPMARKERNE,
MED DEN VIDTBERÖMDA JURIDISKA FA-
CULTETENS SAMTYCKE

UNDER

HERR ANDERS
BERCHS

JURISPR. OECONOM. OCH COMM. PROFESS.
SAMT LEDAMOTS AF DE KONGL. SVENSKA
VET. SAMFUND I STOCKH. OCH UPS.

INSEENDE

DEN 31. MAJI 1760. FÖR MIDD.
UTI STÖRRE CAROLINSKA LÄROHUSET
TIL ALLMÄNT OMPRÖFVANDE YTTRADE
AF

CARL P. FJELLSTRÖM
VESTERBOTNINGE OCH KONGL. STIPEND.

I U P S A L A.

KONGL. MAJ:TS
Tro-Tjenare och Hårads-Höfdinge
Öfver Westerbotns Södra Lagfagu,
Ädle och Vidtlagfarne Herren

HERR O L O F
ANZENIUS,

GUNSTIGE GYNNARE.

At et magert Land, som väl håfdas, gifver ym
linda tillskyndar föga fördel, är Eder, Mine
med orden kan uttolka.

Den ynnest och vänskap, hvarmed J, Mine
af oförtruten möda vid upodlings rätta anläggning,
genom drift och kunskap i en rätt LandtHushåll
tilfälle til et skyldigt vedermåle af den Högagtning
te såsom et uprigtigt, fast otilräckeligt prof af den
fällhets önskan, ståde framhårdar

MINE

Edmiuke
CARL P.

Kyrkoherden vid Skellefte Församling
i Vesterbotn

Samt

Ledamot af Kongl. Svenska Vet. Acad. i Stockholm,
Högårevördige och Hög lärde Herren

**HERR MAGISTER PEHR
HÖGSTROM,
MIN HÖGTÅRADE HERR SVÅGER.**

noga frugter, då den förträffeligaste jordmon i sin
Herrar, genom erfarenheten bättre bekant, ånjag

Herrar, tidt och ofta behagat mig omfatta, de prof
våxters planteringar m. m. och de efterdömen J
ning til allmän nytta lämnat, leda mig vid detta
jag hyser för Eder. Anseen då detta ringa arbe-
vårdnad och tacksamhet hvarmed jag, under all

HERRARS

tjenare

FJELLSTRÖM.

Kyrkokerden vid Själevads Församling
i Ångermanland
Välårevördige och Höglärde

Herr **C A R L**
F J E L L S T R Ö M,
MIN HÖGTÅRADE K. FARBROR.

Rectorn vid Lycksele LappSchola
Välårevördige och Höglärde

Herr **B E R N H A R D E L**
A S K,
MIN HÖGTÅRADE K. MORBROR.

At tänka väl, men ej få yttra sina tankar, oroar
i okunnighet och tvifvelsmål om des tanke
orts beskaffenhet, at jag ju velat nyttja samma til
erkänsla, hvaraf mitt sinne emot flägts och vålgynna
Herrar, åren de samme som jag har at tillskrifva
bladen med Edra vårda och vidtbekanta namn. Up
Jaltid vist Eder vålgjörande emot mig, och gyn
MIN FARBRORS, MINE MOR

ödmjuk
CARL P.

Kyrkoherden vid Erentuna Församling
i Upsala Stift,

Välårevördige och Högårde

Herr NILS
HOLMBRINCK,
GUNSTIGE VÄLGYNNARE.

Groffseurn i Stockholm

Högagtad

Herr DANIEL
SJOBERG ERICHSSON,
MIN HÖGTÅRADE K. MORBROR.

ej mindre honom, som tänker, än fårter andre fått. Jag har ej få yttradt mig om min födslofalle at å daga lägga den tilbörliga tackfåjelse och res ynnest och bevågenhet år upfyldt. J, Mine mycket godt; i synnerhet, då jag får pryda dessa tagen derfåre min vålmening med lika åmhet, som nen den, som med nåje lefver

BRÓDERS OCH VÄLGYNNARES

tjenare

FJELLSTRÖM.

Probsten och Kyrkoherden öfver Lycksele och Sorsele
Församlingar, samt det dertil lydande Contract.

Högärvördige och Höglärde Herren

Herr PETRUS FJELLSTRÖM,
MIN HULDASTE FADER.

Den runda tid J, Min Huldaste Fader, af nit för GUD och Hans Församling haft ofspard at upoffra lif och krafter til et Folks omvändelse, som vid er ankomst til Lappmarken för 42 åhr sedan liknade de förnuftiga föga mera, än til skapnaden, vitnar nogsamnt om Edra utmärkta förtjenster. De vidt bekanta arbeten J en och annan gång, under ständig sjukdom och ringa hvila, på Lappska språket utgifvit, hafva långt för detta kunnat befordra Eder hos Rikets Styresmän til bättre utkomst och roligare lefnad, om J trodt Eder öfverlefa den tid J nu sen och des besynnerliga omväxling. När andre fådt besöka sina åhörare i varma rum och i ständiga hemvist, hafven J måst i snäll och ödemarker under bar himmel förehålla de villofarande fåren salighetenes väg; när andre fådt fagna sig af ägodelar, och i sällskap med slägt och vänner förnöta sina dagar i ro och nöjen, hafven J i ödemarken kunnat draga Eder och Edra anhöriga fram. Men hvad har alt detta kunnat värka på ett förnögt sinne, fritt från afvund och täflan at lysa utom förtjensten? En häftig vådeld skulle för par år sedan med förlust af all egendom öka bördan, och betaga Eder hopp, at vidare kunna se edra spåda telningar til godo. Dock detta oagadt, hafven J ej haft betänkande vid at fortfara i påbegynt faderlig godhet emot mig, och underholla mig vid detta Lärofätet, utan ock lämna detta mit Academiska arbete det ljus, som annars varit betäkt med glömskos mörker. Hvad har jag då icke för et ämne at prisa Eder faderliga kärlek emot mig? Ord felas at uttrycka de många vällgjerningar jag från spåda åren åtnjutit, och åtankan deraf, erhindrar mig om en skuld, som aldrig kan afbördas. Uptag då min huldaste Fader, denna min förstling som en underpant af min vördnadsfulla barnsliga erkänsla, Och gör Eder derom förfäkrad, at den af mig aldrig skal uphöra, så länge jag har äran at vara

MIN HULDASTE FADERS

lydigste son

CARL P. FJELLSTRÖM.

M. G. H.

§. I.

Det borde i våra tider vara en afgjord sak, at allestädes, der grönt kan växa på vårt jordklot, och en ständig is icke täcker marken, har den Allvise Skaparen förordnat beqväma hemvist, at emottaga och underhålla Menniskor. De, som följa den gamla Climate indelningen, vilja hållt tro, at de Folkslag, som kommit at bo uti den så kallade Zona Temperata, fått det lyckligaste läge: hvilket om det bör medgifvas, så är det tillika oförnekligt, at medlersta delen af Africa och närmaste trakterne omkring Polerne torde icke vara så obördige och til Upodling otjenlige, at de ju kunna herbergera Menniskor, ånskjönt ej til så stort antal som det först nämde mellan Climatet eller Zona Temperata. Ju bättre begrep man af försarenheten hunnit få om GUDS vishet, desto mera har man närkt den förundrasvärda, men handgripeliga Naturens ordning, som under en stadigvarande förändring ej synes våka annat än skiljaktigheter, men tillika genom erlettningar och jämkningar framkaffar den

den nogafte och ógonkenligafte alla tings jämnlikhet och jämngodhet.

§. II.

At de södre orter af Europa hittils hunnit blifva folkrikare än de Nordiska, sådant torde vara håndt, icke så mycket af Climaternes åtskilnad a), som fast mera af folkens idoghet, deras mera eller mindre förnuftiga eftertertanka vid tillämpningen af Naturens nyttjande, deras större anten flit eller efterlåtenhet, lyckliga eller olyckliga Regeringar, &c. Tide-böckerne gifva derpå tydeliga bevis, at de bästa Climater icke alltid blifva de måst upodlade och folkrikaste. Spanien kan nu kallas nästan et ödeland, i jämförelse emot den folkmängd der fanns i Julii Cæsaris tid. I hela Canaans Land finnes nu kan hånda ej så mycket folk, som fordom kunde finnas i det enda Jerusaleem. Man har någorlunda tillförlitliga efterrättelser, at en stor del af de ödeliggande Africaniske ödemarkerne fordom varit frugtbårande åkerfält, men blifvit genom Regerings fel ödelagde, och nyttjas nu af en liten Folkhop, som näppeligen likna menniskor b).

§. III.

Om mennisko slågtet någonsin kunne den högd, at på fullkomligt sätt känna och nyttja alla de ting i verlden, som til des underhåll af den Alsmågtige Skaparen blifvit förordnade, tror jag förvisslo, at hvart stycke land på Jordklotet, ehuru det måtte vara beskaffat, och ehvarest det måtte vara belågit, skulle kunna herbergera så många Invåare, som svara emot den upodling, hvilken i samma climat är möjelig, och at det således, efter min öfvertygelse, endast ankommer på de framsteg mennisko snille och tiltagsenhet kan göra, at låra känna och vilja nyttja de fördelar hvart och et Land naturligen eger: så at

a) Se Kongl. Svensk. Vet. Acad. Handl. för år 1754. pag. 171.

b) Tankar om Sedernas värkan på folkmängden i et Land.

de förmoner något land eger framför et annat, allenast åro särskilte eller comparative, och blifva genom et annat lands efven särskilte förmoner inbördes så erfatte och jämkade, at skilnad på bättre och sämre är i det målet svår at utleta. Canaans land berömmes i Skriften framför all land i verden, men at sådant ej härrörde af andra orsaker än des invånare, de gamle, idoge, tiltagne och på Jordbruket outtröttelige, fastän ogudagtige Cananeer, det skönjes nog deraf, at detta landet nu för tiden ej är bättre, om icke sämre än andre, sedan idoghet och slit afstadat, samt des invånares Politie och Hushålls författningar uphördt at vara förnuftige.

§. IV.

Om et Land som för sit strängare Climat ej eger den förmon, at innom sina gränsthor hyfa sådane djur, Insecter, Vegetabilier m. m. som et annat, skulle derföre hållas ovärdigt at bebos och upodlas, så vore omdömet obilligt, jag vill icke säga dåraktigt, så länge man ej är öfvertygad om, anten Naturen i annat mål velat erfatta bristen, eller ock den samma genom invånares slit, idoghet och flere försök kan motas och förekommas. Vi finna ju, at samma slags Vegetabilier ej finnas på alla ställen af Jordklotet, ty hvart Land har sina särskilte förmoner; icke des mindre är man än ej vis om, hvilka och huru många af dem skulle kunna öfver alt utspridas. Dock vill man tro, at försök, med de Vegetabiliers plantering, som synas fram för andra vara årnade til människans föda, ej på alla ställen der de förr ej varit, skal slå felt. Förfarenheten har som oftast vist möjeligheten häraf. Jag vet icke namngifva de orter, hvarest hvete, rog och korn växa vildt, men om jag medgifver, at det vore Africa, och jag nu finner at de kunnat fortplantas til Westerbotten; så blir frågan: om de växter som ifrån sit heta och varma Climat Africa kunnat småningom vänjas vid det kal-

Så Svenska och Westerbotniska luftstrecket, ju icke med
 ännu lättare möda skulle kunna flyttas ifrån Westerbotn
 alt under sjelfva NorrPolen, så nära den kan bebos? Det
 är märkeligt, at sådeslagen vänja sig småningom vid en
 orts Climat, och lika som skynda på sig sjelfva till torta-
 re mognad, då de komma dit sommaren är kortare. Här-
 til hjälper solens ständigare skjen, som årfätter den kor-
 tare sommartiden med längre dagar: som ock sjelfva väx-
 tens skyndesamma mognad bidrager dertil, at en jordmån,
 hvilken i och för sig sjelf kan vara mindre frugtbar, lik-
 vål lång tid kan behålla sin frugtbarhet, då såden icke
 hvarje gång behöfver lång tid til sin mognad, utan under
 den tid den hvilas och ligger i träde, förmedelst kjonning
 och bruk får tillfälle, at utan gödning återhåmta den
 must och fetma, som den förutgångne växten henne från-
 tagit. Men at ock växterna iklåda sig det nya Clima-
 tets natur, derom kan man genom lätt förfök blifva öf-
 vertygad, när man, t. ex. utfår i Skåne Westerbotniskt
 korn, så skal man finna at det blir några veckor förr mo-
 get än det Skånska. Så liten åtkilnad det ock är på fok-
 nars belägenhet i söder från hvarandra i Westerbotn, haf-
 va flere förfök bevisat denna sanningen. Och tvårt om
 har man märkt, at ju längre vissa sådeslag i norr blifvit
 planterade, hafva de ej allenast fordrat en rundare tid til
 sin mognad, innan de kunnat blifva inhemske, utan ock
 undergått den förvandling, at skalet som innesluter kär-
 nan blifvit tjockare: detta är et naturens värk at bevara
 sig för kjölden: Men härat bevises icke at sådeslaget blir
 sämre. Man skulle såfångt befvåra sig öfver naturens hård-
 het i detta mål och annat, om man noga ville granska de
 fördelar, som Nordiska Climatet tillskyndar des inbygga-
 re, fram för andre, och under försäkande af egenkärle-
 ken låta sig öfvertygas om de sanningar, som dagliga er-
 farenheten i ymnigaste måtto bestyrkt. Jag har sagt, at
 de

de nyttigaste fådeslagen låta ganika vidt fortplanta sig på jordklotet: Man finner dem växa i Africa, och man ser dem växa hos oss snart sagt under sjelfva fjällryggarne; men fortplantningen måste ike genom mennisko tilhjälp. Jag har derutaf gjort den slutfats, at lika som en del vilda gråslag, lika med utlånike under olika Climat växa vildt i Lappmarken, andre nyttiga växter åter, som der ej finnas, efter Herr Archiaterns och Ridd. Linnæi utfago c) kunna dit fortplantas; så måste ock fådeslag, o- vane vid en orts Climat, med konst fortplantas, om de skola der blifva trivandes. I de nu frugtbaraste länder hade man altid fådesbrist, til des Landet blef upbrukadt. Efter som Länderne blifvit allmännare upodlade, hafva ock Climaterne blifvit lindrigare och blidare.

§. V.

Som det är stridande emot Hushållningens ändamål, at lämna något stycke jord, ännu mera et helt Land utan häfd, då des beskaffenhet är sådan, at det kan upodlas eller när icke någre kraftige ordsaker ligga i vägen, hvar- före det hållre må ligga oupbrukadt; så hafva Lappmarker- ne blifvit tilårkände dem som der såsom odalmån velat

B 2

fåt-

c) I Kongl. Svenska Vet. Acad. Handling. 3. quartalet 1754 pag. 128.
Röda Granen, Pinus (Picea) solitarii emarginatis, Spec. Pl. p. 1001.
LärkeTräd, Pinus (Larix) Foliis fasciculatis obtusis. Sp. Pl. p. 1001.
Siberiska Cedern, Pinus (Cembra) foliis quinis Lævibus, omtalas i Herr Archiaterns Skånska resa p. 32.

Angelica, den rätta Arch Angelica, växer öfver alt i våra fjäll; vid henne saknas ej annat, än at hon på otjenliga tider hämtas, då hon ej är sig lik.

Gentiana Rubra, Baggfötan, växer på Norrka Fjällsidan, men kan efvén hos oss fås och växa

Spica Celtica, växer på Sveitzeriska Fjällen, nödig för Apothekare, svår at få utifrån, men lätt att plantera på våra fjäll.

Saffran är en Alpiisk växt, som ej annorstädes växer vild än på Fjällar.

fätta sig neder d). Men med upodling i Lappmarkerne kan dock icke ännu sågas vara vidare hunnit, än til någon god början, i så måtto at man i senare tider funnit des möjlighet, och efter som Nybyggen blifvit utvidgade och rått upodlade, har förfarenheten bevisst Climates förbättring. År 1640 skref en Probst i Lule til sin ArcheBiskop Laur. Paul. Gotbus den berättelse, at ingen åker i den Lappmarken kunde vara möjlig, emedan der stundom snögade midssommars tiden; hvaremot der nu finnes nybyggen hvarest man i manna minne ej vetat af misfväxt. Hvaraf har skedt, at man kan namngifva folk i våra Lappmarker, som når deras nybyggen varit någorlunda upbrukte, fådt såd nog både at äta sjelfve och föryttra åt andre, då eljest hela den Westerbotska Landsbygden blifvit hemfökt med misfväxt, som af kjöld blifvit förordtakade). Jag skal ock kunna namngifva de ställen i Lycksele Lappmark, som til Jordmån ej allenast äro så gode, som något hemman i hela Norrland och Westerboto, utan ock så frie från kjöld, at, då Min K. Fader, som utur Umeå kronobod njuter sin lön årl. i 40 tunnor spanmål, som bör utmätas af den bästa, ofta sedt samma såd mera tjenlig för svin och annan boskap, än folk; har den lilla såd, som blifvit samlad i tijonde af nybyggare, både til malt och fåning varit försvarlig.

§. VI.

Det är således en ostridig fanning, at om de ställen i Lappmarkerne som tjena til upodling med eftertryck blefvo vårdade och skjötte, skulle mångfaldig nytta der af

---

d) 1673. d. 27. Sept. utkom et Kongl: Placat som innehåller vissa friheter för dem, som der såsom jordbrukare fätta sig neder. Med Immissioner af Kronobefallningsmän hafva de fördom blifvit förfedde, men sedermera har det kommit i bruk, at deras ansökningar på nybyggen blifva af Landshöfdinge Embetet i orten remitterade til Håradshäfterne, hvarifrån de nu erhålla bemälte immissioner.

e) Se Herr Kyrkoh. Högströms Lappmarks beskrifning pag. 19,

af förordfakas; då skulle der med tiden ej allenast blifva tillgång på folk, och ödemarker alt mer och mer göras til frugtbarande fält, utan och förrådshus och fådesbodas inrättade, hvarigenom de som med ringa förråd fätta sig ned at vidare upbruka Landet, kunde blifva understödde, och fattige Lappars utflyttning til flere Landsorter i Riket förrekomen; de fingo då igenom åtkillige flögder och handverk tillfälle at innom sit eget Land förkaffa sig födan, och derigenom skona det lilla förråd af Renar, som i deras få kallade oår kunnat omkomma. Ty efven som en del riken och Landsorter måste vidkännas missväxt och oår, så måste ock Lappiska Nationen ej föllan undergå det öde, at se sina Renar af smittosam sjuka hastigt stupas.

§. VII.

Om Herr *Schefferus* som i sin *Lapponia* pag. 20. så illa utmålar Lappmarkerne, såsom våtlånte, lösa och sumpiga, steniga, sandiga och Bergagtiga, jemte andre som nu fölla sina omdömen om desse orter, hade för et par tusende år tillbaka fädt se, huru våra andra Svenska Provincier sågo ut, torde de måst bekänna, at Lappmarkerne se nu rätt så goda och tjenliga ut til upodling, som många af de södre orter och Länder den tiden. At sumpiga och våtlånte orter gifvas i Lappmarkerne, är jag så mycket benågnare at medgifva, som de kraftigt vederlägga det inkast, som skulle upodling, utan Lapparnes intrång, ej kunna anläggas; ty som sådane ställen ej äro betäckte med måssa, hvaraf renars hufvudsakligaste föda består, så kasta de af sig aldeles ingen nytta, så länge de ligga öde och oupbrukte; utom det at förfarenheten som tidast bevisst deras stora nytta til åkerland, enår de rätt blifvit updikte. Medgifver jag at här finnas sand och måshedar, både många och vidlyftiga, och til åkerbruk mindre tjenliga, så må de vara för Lapparnes räkning, enår jag kan bevisa, at både mylla och lerjord finnes til

Den myckenhet, at en lång framtid allenast är mächtig af-
 bida des fullkomliga upodling. Men så har man ock fun-
 nit, det såd somliga år ej med mindre framgång växt i
 sandiga och steniga orter, än andre jordmoner, som u-
 tom egen erfarenhet, flere i Åbo utgifne oeconomiciska af-
 handlingar kunna bestyrka. (Hvem skulle tro at vinter
 rågfåde i sandig jordmån kastar utaf sig fyratio gånger
 utlådet, om icke flere försök det belannat f)? men så
 fordrar sådan jordmon någon mera göddel än annan, och
 i anseende til brist häraf, någon större utdrägt på tiden til
 des utvidgning, dock skulle den anseeligen hjälpas och
 förbättras genom myrjord och granris, på hvilka slag i
 Lappmarkerne ingen brist finnes.

§. VIII.

En stor svårighet föreställa vi oss af våra långa vin-
 trar. Man sluter gemenligen deraf, at vi behöfva vid-
 lyftigare ångar, och kunna således ej bo så rätt tillsammans,
 som på de södre orter. Men den invändningen låter större
 än den värkeligen är. Om vår boskap skulle gå ute
 både vinter och sommar, skulle våra ångar läggas til be-
 reshagar: men då vore de otillräckelige at underholla der-
 med våra Creatur. När höet blir i rättan tid slagit, tor-
 kadt och bärgadt, eger det vid utfordringen en otrolig
 större dryghet med sig, än då det af Boskapen ätes grönt
 och af dem sjelfve uphåmtas af marken. Boskapen här i
 Landet går gemenligen ute 4 eller half femte månader
 om året: På denna korta tiden gör den klart med alla be-
 tesmarker: den nyttjar halfva sommaren våra ångar och
 åkerrenar, som innan hösten äro utbette. Skulle vi va-
 ra nödsakade at ännu 7 eller 8 månader hålla dem ute,
 skulle vi behöfva åtminstone en dubbel så stor vidd som
 nu

f) I Lycksele Lappmark består Prästbordet af sandjord, som i våra
 somrar lönar arbetet, och har man så väl här som flerstädes i För-
 samlingen märkt Rågfädets större dragtighet framför Kornfåde.

nu. Men af det hô, som vi bärge af våra få ängar, underhålles, hela den långa vintren öfver, den boskap, för hvilken samma ängar voro aldeles otillräckelige til bete året om. Så ser man at denna omständighet hållre ökar åboerne i relation til de södre orter. Vidden behöfva vi måst för sommarbetet, hvilken mycket kunde inskränkas genom inrättning af beteshagar, jemte änges förbättringar. Ty om betesmarker blefvo rätt indelte i flere särskilte affångsel, så at boskapen vid omgången åter får träffa godt bete på det ställe, der betandet begyntes; skulle ej en anseelig ödesmark genom boskapens vårdslösa trampande til bete vara otillräckelig.

§. IX.

Arbetet vid vår höbergning förefaller de södra orters inbyggare fast odrägligt, när de tänka på våra långa vinturar; men så långt jag varit til töder, har jag funnit at de nödgas arbeta rätt så tråget som hos oss. Vi afgjöra vår hö-and mästa delen innom Julii månads slut i ordinaire år, och aldrast medio Augusti, hvarvid vi ej behöfva mera folk än de. Annars år til märkandes, at den långa vintren tilbringar oss för detta arbete en ymnighet gödning til både åkrars och ängars förbättring. Så mycket jag af resebeskrifningar kunnat inhämta, har jag ej funnit något Land nämnas, (när jag tar undan Egypten der Nilströmmen göder landet) *g*) hvarest ej åkerbruker bör underhjälpas med gödsel, om dermed skal lyckas. Efter Herr Magister *Osbecks* berättelse *h*), går gödsels värde och sätten at samla den i OstIndien öfver troligheten. Som Herr Prof. *Kalm* berättar *i*) användes i Ångland på des samlande mera möda än vi tycka löna sig, och så annorstådes. Då man således på de södre orter

och

g) Se Herr Doctor *Hasselquist's* resebeskrifning; pag. 141.

h) I des refa pag. 149. 219.

i) Tom. I. p. 263, 301, 248.

och i de varmare climater måste alla årstider arbeta på at skaffa denna oundgängliga nödort utur snart alla naturens riken, och somligstades en hop menniskor måste följa boskopen åt, at uphämta deras excrementer, (hvilket vi skulle räkna för odrågeligit) så år alt detta hos oss gjordt med höbergningen, på en månad eller något liter mera, då tillika befvåret med dryg vallgång bespares för hela vintren.

§. X.

Ehvad okunnogheten och villfarelsen må hafva at förebåra, så måste jordbruket, så väl i Lappmarken, som annorstådes, anses för basis til all hushållning, som man vill skal ega bestånd och varagtighet. Alla inkaft deremot grunda sig på blotta inbillningar och föredomar k); och alla Exempel man må anföra deremot, bevisa ej annat; ån de fölgher, lättjan, okunnogheten, elak hushållning, och ett förvåndt fätt at bruka jorden, åftadkomma i et Land, hvarest de fädt vanan i följe.

§. XI.

I Westerbotn kan ingen annan upodling ske ån genom hemmans klyfning, til des alla almåningar blifva afvittrade. Så länge hvar och en åbo besutit och försvarat snart all tilliggande mark, har ju intet rum varit för Nybyggen, så framt ej öfverst vid Lappmarks gråntsen, hvarest för Nybyggare varit svårt at taga sig fast i vilda ödemarken. Således tror man de måsta upodlingar skedde i nåfråttis tiden, då hvar och en tog för sig Landet efter förmågan. Flere orsaker hafva varit hinderlige för Lappmarken, dels at man som förmålt år, straffadt Climatat för des hårdhet, jämvål hållit Landet i sig Ijelft för ofrugtbart, föl jagteligen ej vårdt at bebos af andre ån des

k) Som Saxo fordom sade om Finnarne: cit. Scheff. pag. 44. Sunt Finni Septentrionis populi; vix quidem habitabilem orbis terrarum partem cultura ac mansione complexi.

des gamle invånare, våra trogne fast i löga agtning värn-
de medborgare, dels at upodling utan Lapparnes in-
trång ej kunnat anläggas, hvaremot utom hvad i §. VII. här-
om är sagt, jag efven för et skjäl får anföra hvad anfen-
ligt distrikt en enda Lappmark: t. e. Lycksele Sokn kan
innehålla¹⁾. Sift må ock för et hinder til markens upodling
anföras, det nybyggarena, som medelst ortens aflågsenhet
vida varit skilde från sine uppsyningsmän, sådt hushålla med
sina privilegier som de velat, utan at derföre göra nå-
gon fårdeles redo, huruvida de fullgjort det allmännas syf-
tomål. De sinna och se flera goda och nya inrättningar
ej utan allmänhetens stora kostnad vara anlagde, men
de erkänna dem så vida, som de i sitt sinne hålla sig för-
tjenta til samma nåd, dels deraf at de sedt en och annan
ödesmark af dem blifva uptagen til åkerbruk, dels at få flyt-
tadt från Landsbygden och satt sig här neder; men alramäst
af för mycken tygelfrihet, då de sedt sig få bruka jorden
efter godtycko. Hvad har då händt häraf? Den behage-
ligaste tiden til jordens upbrukning, åkrens förbättring,
ångars uprödjande, m. m. har blifvit använd på det vi kal-
la nöjen och lustbarheter, neml. fiske och jagt, som äro
de ofäkraste födkrokar, och sållan nära sina idkare derå
orten. Jag vet, at en och annan, vid påminnelse härom,
svart, det brist på uppehälle nödgadt dem til et så frugt-

C

löft

1) Se Tunelds Geographie fjerde delen, andra Capitlet. Här be-
skrifves denna Sokn för at vara 50 mil lång och 20 d:o bred. Här
äro ock högst 200. rökar Lappar som hafva sina tildelte Skattland 112.
til antalet, af hvilka 16 allenast stöta til Landsbygden och innehafvas
til en del af sådane som mera idka fiske och skog än Renskjötsel: de
andre Landen äro belägne omkring til och med fjällryggarne. Här ä-
ro snart 30 nybyggen af hvilka få äro hvarandra närmare än en mil,
men väl 4 a 5. längre ifrån, och således der emellan många skjöna och
vackra parker obeboöda, hvilka då de blifvo upbrukte til åker, på
intet sätt betogo Lapparne deras näring och lefnads sätt,

helt arbete; men detta må allenast gälla hos dem, som med ringa förråd nyss satt sig neder, och ännu ej fått hämta frugten af sit arbete, men ej för dem, som 20 å 30 år redan varit åboer. Skulle hända at någon sådan nöd tryckte dem, hafva de sig måttedels sjelfve at skylla, som li tid med flit och idoghet ej lagt handen vid åkerbruket, såsom den säkraste utvägen til daglig utkomst. Exempel på deras olika välmågo, som ega hemman i samma by, både til vidd och godhet aldeles lika, men olika ryckta och häfda sin åker, kunde flere anföras, om icke et sundt begrep i stöd af mogen erfarenhet medgäfvit nödvändigheten af Jordbrukets så väl tidiga och förståndiga skjötsel, som dragtigare näring fram för fiske och skytterie.

För öfrigt tror man förvisslo, det Öfverhetens affigt med nybyggares plantering i Lappmarkerne så mycket mindre varit stäld på den vinst och bättnad fiske och skytterie kunnat tillskynda det allmänna, som samma ändamål vinnas genom Lapparne, och är i synnerhet deras enda utväg til upphålle, som genom flere anstötter af olyckor blifvit utfattige. §. VI.

§. XII.

Till de stora privilegier, hvarmed nybyggare blifvit försedde, kommer jämväl, at öfver dem äro för någre år sedan satte *Oeconomie Directeurer*, hvilkom åligger at hafva inseende, så väl på nybyggens förbättring, som undanröjja all förvånd hushållning, göra sig underrättade om Lapparnes mer och mindre fördelagtiga lefnadsätt, samt huru deras producter måtte tillskynda ej allenast dem sjelfve, utan ock det allmänna mera nytta. Så länge meranämnde Directeurer nödgas bo nedre på Landsbygden och högst en gång om året få tillfälle besöka detta folket, och det måttedels vintertid, är troligt at deras förslager, sårdeles då de grunda sig på nybyggarnes uppgif.

giffne berättelser, som troliga icke röja sina egna fel, afdrig sånoga kunna efterkommas, at ju en gammal irritad vane behåller sit burkap. Om då Landtbruket någonsin skal komma i gång, och en nådig Öfverhets anstalter ej göras ofrugtbare, vore högst önskeligit, at ej allenast Oeconomix Directeurer, utan ock all annan Civilbetjening, som njuta sin lön och det allmännas befordran för at uphjelpa Oeconomien i Lappmarkerne, kunde åga tillfälle at ständigt bo inom des gråntlor, hvilka då de ega all erforderlig insigt i Landsväsendet, så mycket mera kunna bidraga til des upkomst, som de bättre kunna drifva Oeconomien rörande förordningar til efterlefnad, sjelfve lägga hand vid åkerbruket, och med flit gifva Landtman vackra efterdömen, som vi finna på många ställen haft god vårkan *m*). De hade då tillfälle at flitigare beföka nybyggarena, sjelfve se hvart och et nybygges mer och mindre fördelar, deras rätta anläggning, ikjötsel, vidt och storlek, och i dylika mål ej altid lita på Expeditions Lånsmåns ingifne syner, hållt det väl kan vara möjligt at en enda nybyggare kan innehafva et distrikt, (hvar på medelt Naturens tildelte förmoner, flere Åboer utan intrång ikulle kunna rymmas. Sift må ock utom andre fördelar udodlingen tillfälle genom Embetsmåns ständiga vistande i Lappmarkerne, åfven den anföras, at med dem en hop legofolk alt mer och mer komme at dragas dit up, hvarigenom så nybyggare *n*), som i synnerhet Präster finngo större tilgång på legohjon at bättre vårda och ikjöta

C. 2. jord-

---

m) Se *Cajani* beskrifning öfver Cronoby Sökn i Österbottn pag. 20. Samt *Indrenii* Tankar om hvad en Präst kan bidraga til *oekonomiens* uphjelpande, utgifne i Åbo 1757.

n) Desse hafva på någre år utom troligheten så förökt sig, at få af dem hafva mindre än 6 å 7 barn, och sållan slippa deras hustrur under 40 år, årligen föda barn.

Jordbruket än hittills i brift af folk kunnat skje , och det allmänna en gång måtte lindras i de aflöningar , Præmier och Pensioner som årligen utgå til Prästers och Scholars underhåll.

§. XIII.

Når Landtbruket således lägges til grund , kunna andre binåringar vara af mycken nytta , och utom jordbrukare syffelsätta annat folk. Ibland desse kan man anse

- 1:o Bergvårk, då de ej med låck eller tvång draga allmog-
gen från jordbruket.
- 2:o Emedan de stenlag , hvaraf i Sveitz förfärdigas de
bekanta stenborden , skrifstaflor &c. finnas i fjällen, må
de ock der kunna arbetas.
- 3:o Fiske och skytterie, då de idkas til måtta, och ej blif-
va hvardags syfslor.
- 4:o Så vida nedre delen af Lappmarken består af Gran-
skogar, torde Hartsfjuderie flerestådes kunna inrättas.
- 5:o Af nåfren, som finnas på de många vindfällen i björk-
skogarne, kunde tilvårkas kimrök, så ock Pott-aske-
fjuderie.
- 6:o Aldenstund utlåningar hafva mödan ospard at gjöra
refor til fjällen och der fånga Falkar ; fördeniskuld
kunde denna förtjensten göras til vår egen.
- 7:o Såmsk makerie är en Borgerlig näring ; men torde
för vigheten och til Landets upkomst väl kunna tillå-
tas et Land, som innom sig ej eger någon stad.
- 8:o Limmfjuderie af Renshorn skulle efven så beqvåmli-
gast kunna inrättas i orten.
- 9:o Efven Raspvårk , orh andre horn arbeten , så vida
Rens-

Renshornen tjena til samma nytta som Hjorthorn. Af dessa värk torde et i hvar församling kunna inrättas, och blefvo derigenom små mennisko Seminarier.

10:o Som Båfvergjäll så ansefligt kostar på våra Apo- teque, Så borde den af Lappar ej förfäljas til Norrige; som på det fåttet skulle kunna förekommas, at som skinnen af samma Djur ej gälla så mycket i de Norr- skas händer, hvarföre de måste föryttra dem åt våre handlare, så skulle de vid deras förfäljande göra re- do för Båfvergjällen, och då undfå i betalning lika mycket som de Norrike bjuda.

De planteringar, som jag i anmärkningarne vid §. IV. nämndt, kunna tåla Lappska Climated, äro af icke ringa drågtighet: ty utom de Medicinale behof, hvar- til en del af dessa växter kunna nyttjas, skattas esven somlige af högt värde, så väl i fabriquer, såsom Lärke- trädet, hvaraf den äkta och bästa Terpentin tilredes, för målerier, färnissor, med mera; såsom ock til andre behof, såsom den äkta Saffran, hvilken nyttjas så väl i medicinen, som matredning och färgerier. At dessa varors införsel ifrån främmande Länder måste kosta Ri- ket anseflige penningesummor, dömmar jag af deras gångbara dyrhet och allmänna bruk, och om min fö- delseort, den naturen ämnat til sådana planteringar, skulle få sådana näringsmedel hos sig i full gång, må- ste nödvändigt den obilliga fördom uphöra, som okun- nogheten sökt den samma påbörd, neml. at vara et til cultur otjenligt Land.

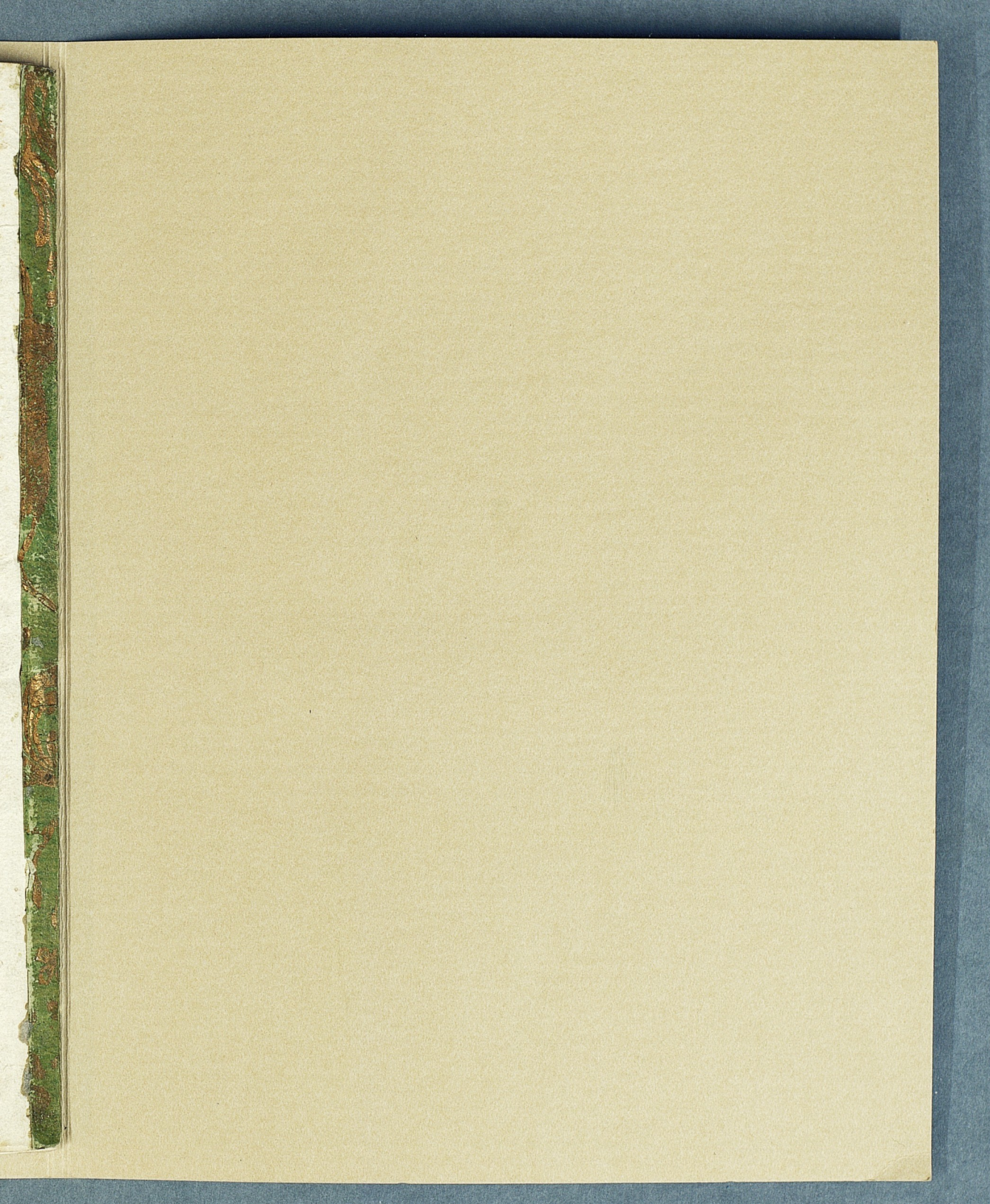
§. XIV.

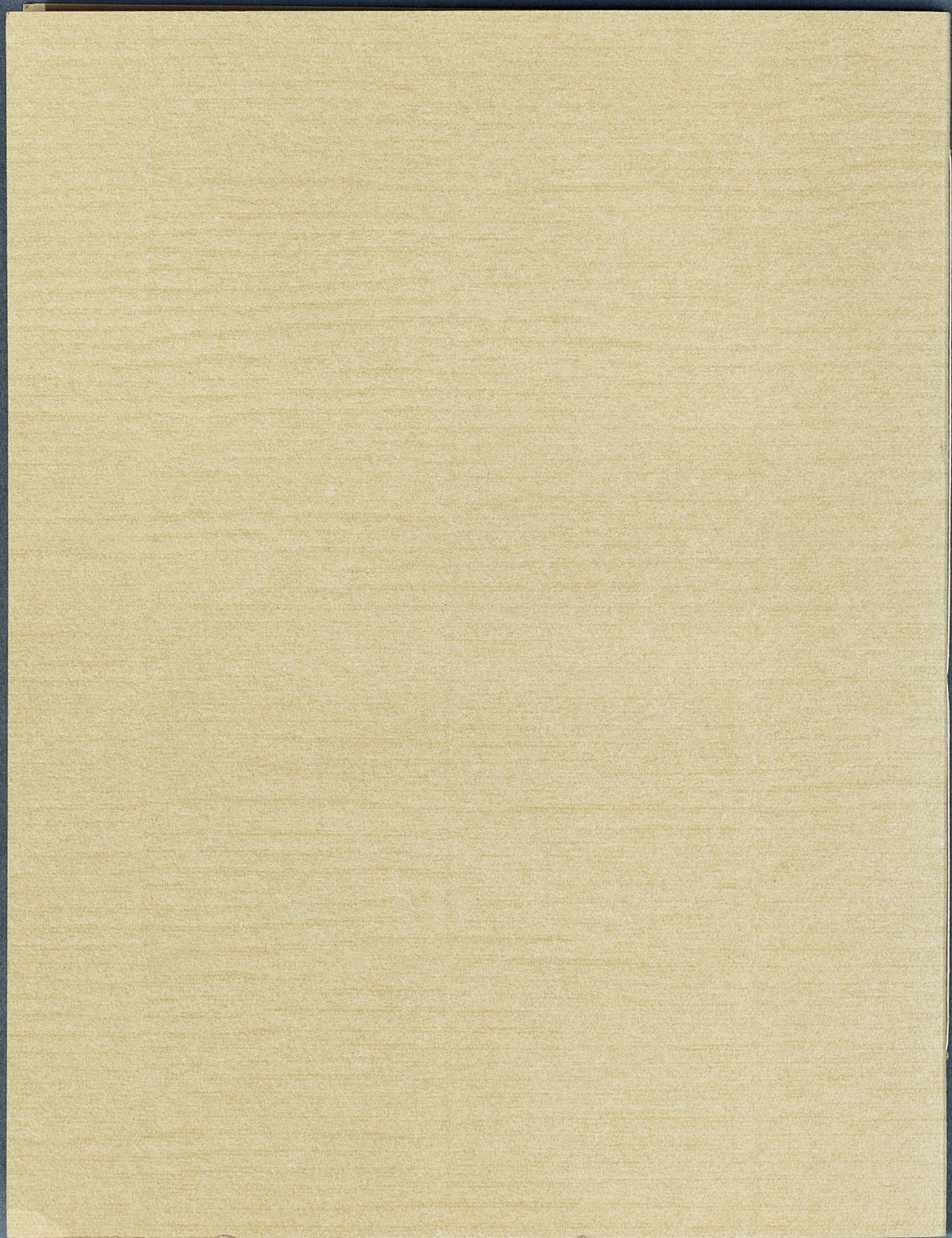
Dessa hafva varit de ringa anmärkningar jag kunnat anföra om min födslo orts så väl duglighet til upodling, som närvarande tillstånd och nödiga uphjelpande til

skyndesam drågtighet. Jag tillfår 'gjerna at de ega
 hvarken prydnad eller fullkomlighet, emedan här ha-
 de väl varit et och annat, i synnerhet i Natural Hi-
 storien som förtjent at närmare omordas, men en
 knapp tid och svaga vilkor hafva velat förbjuda mig
 vidlyftigheten. Dock skal jag, om ödet tillåter, aldrig
 förgåta, at genom uptäckande af det som kan tjena et
 ifrån andre, vida aflägsset Land til förbättring, ådaga
 lägga den underdåniga vördnad jag bår för en mild
 Regerings nåd och öna vård om et folks och
 Lands väl, samt kärlek til mitt
 Fädernesland.

GUDI ALLENA ÅRAN.

www.books2ebooks.eu